

הומניזם

מתוך ויקיפדיה, האנציקלופדיה החופשית

הומניזם או הומניזם של הרנסאנס הוא זרם חברתי, המאמין כי האדם בעל אופי ייחודי, נשגב, מקודש, ושונה באופן מהותי מטבעם של יתר בעל החיים בעולם ויתר התופעות ביקום, ולפיכך, הטוב העליון אליו יש לשאוף הוא טובת האדם. ההומניזם החל באיטליה, והתפשט לשאר מדינות אירופה בתקופת הרנסאנס.

תחילה היו ההומניסטים קבוצה של אינטלקטואלים שאינם אנשי דת, שהתעניינו בתרבות הקלאסית (התרבות היוונית הרומית העתיקה) ובספרים שנכתבו בהשראתה, (בעיקר ביוון העתיקה). מאוחר יותר, התגבש הזרם ההומניסטי לאידאולוגיה, שכללה מערכת ערכים חילונית סדורה, שביקשה במידה רבה להוות אלטרנטיבה למערכת הערכים הדתית, (בעיקר הנוצרית).

חשוב להבחין בין המובן הראשון של המושג הומניזם - לימוד וחקר של שפות, תרבויות, וספרים קלאסיים - מובן שעדיין נמצא בשימוש, למשל בהבחנה בין מקצועות ריאליים להומניסטיים בבתי-ספר ובאוניברסיטאות, לבין המובן שהתפתח מאוחר יותר, כפי שמתואר כאן, שמתייחס לאידאולוגיה ההומניסטית.

קצת אחרת

מקורות ההומניזם - ספר יצחק יצחק

מקורות ההומניזם

ההומניסטים קיבלו השראה בעיקר מכתבי אפלטון ואריסטו (בהם כתבים שכמעט לא היו ידועים עד אז באירופה המערבית, כגון הפוליטיאה של אפלטון), והעמידו מערכת ערכים, שבה האדם ויצירתו עומדים במרכז, ואילו הדת או יחסי האדם עם האל - בשוליים. המוסר על פי ההומניזם אינו נובע בהכרח מציוויי האל לאדם, אלא ממצפון אנושי קולקטיבי, המשותף לכל בני האדם. ההומניסטים טענו שכל אדם יכול להתחבר אל האל לבדו, מבלי תיווך של גורם כלשהו, ובמיוחד ללא עזרת הכנסייה או האנשים שעובדים בה.

האתוס ההומניסטי

האתוס ההומניסטי הוא הגישה או דרך החיים, שבמרכזם תכונותיו של האדם (הפיזיות והרוחניות) והערכים שמנחים את פעולותיו ומחשבותיו. ההומניסטים מאמינים שלכל בני האדם מצפון המאפשר להם להבחין בין טוב לרע, ושמצפון זה אינו תלוי באמונה דתית או במוצא תרבותי. בני האדם טובים מטבעם, ואם אין משבשים את מצפונם, הם בוחרים בטוב. ההומניזם אינו מקבל בדרך-כלל גישה של שכר ועונש ממקורות עליונים, ודאי לא שכר ועונש בעולם הבא. חיי האדם מתרכזים בעולם הזה, ביחסים שבינו לבין בני אדם אחרים, ואלה שבינו לבין הטבע, והוא חייב דין וחשבון רק למצפונו ולאנשים שסובבים אותו. עבירות כגון הריגת אדם; פגיעה בחירותו או בכבודו של אדם; פגיעה ביצירות אנושיות, בתרבויות אנושיות, ויש הגורסים שגם פגיעה בטבע; הן הדוגמאות הבולטות ביותר לעבירות לפי התפיסה ההומניסטית.

הוא
הוא
הוא
הוא

ההומניסטים מאמינים, בדרך-כלל, שהמצפון האנושי ומערכת הערכים שגלומה בו, ניתנים לניסוח לוגי. אין פירושו של דבר שהמצפון נלמד באופן לוגי - כי לדעת רוב ההומניסטים המצפון הוא אינטואיטיבי - אבל אפשר לנסח את מערכת הערכים שמרכיבה אותו, באמצעות כללים לוגיים. לימוד הניסוח הלוגי של מערכת הערכים האנושית מסייעת בפתרון דילמות, כלומר דרכי התנהגות ובחירת דרך הפעולה הנכונה, במצבים שבהם הבחירה בטוב קשה במיוחד, לאור הנסיבות או האפשרויות שקיימות.

השיח הפוסטמודרני

עיקר הביקורת של התאוריה הפוסטמודרנית מול החשיבה המודרנית הוא בכך שהפוסטמודרנה מבקשת לערער על הנחות היסוד המודרניסטיות בדבר הבסיס האוניברסלי, הרציונלי והא-היסטורי של החברה האנושית. החשיבה הפוסטמודרנית נוטה לתפיסה לטיוויסטית, אי-רציונלית ונייהליסטית של המציאות האנושית. היא מעלה על נס את עקרון ריבוי הקולות ודוחה מטע-נרטיבים.

דחיית רעיון הקידמה

השיח הפוסטמודרני דוחה את רעיון הקידמה המערבית ואת הרציונליזם המערבי. לאחר אירועי המאה ה-20, ובראשם השואה, שבוצעו בשם "רציונליות" ו"מדעיות", טוענים הפוסטמודרניים כי יש להתייחס למושגים אלה בחשדנות. החשיבה הפוסטמודרנית ובמיוחד הדקונסטרוקציה מבקרת בצורה רדיקלית את ו-היסוס הקונסטיטואציה של פרויקט עידן האורות ואת המטאפיזיקה, שכוללת באופן ספציפי טקסטים מכוננים של פילוסופים כאפלטון, רוסו והוסרל, אך גם טקסטים מסוג אחר, כולל ספרות. הדקונסטרוקציה מזהה במסורת הפילוסופיה המערבית "מטאפיזיקה של נוכחות" (הידועה גם כ"לוגוצנטריות"), שמאמינה כי השפה-מחשבה ("ה'לוגוס") היא בעלת זכות יתר, אידאלית, וישות נוכחת, שממנה נובעים כל שיח ומשמעות. לוגוצנטריות זו היא יעד התקיפה העיקרי של הפוסטמודרניזם ובמיוחד הדקונסטרוקציה.

קץ האידאולוגיה

התמוטטות האידאולוגיות הישנות (ובפרט הסוציאליזם) מותירה את האדם הבודד ללא כלים מוסריים ואידאולוגיים על מנת לנסח את השינוי אותו הוא מבקש לממש בעולמו, וללא הכוחות לבצעם. קץ האידאולוגיה הוא בראשונה ניתוק בין החיים הפרטיים לבין חיי הכלל. במונחים של מחשבה שלאחר מות האידאולוגיה, הפרט נתפס כאדם בודד, העומד עם מכריו ומעגליו המצומצמים כנגד "המערכת", הגדולה והבלתי ניתנת להשפעה. על פי רוב, נוטים החוקרים להצביע על טראומה

מהמשטרים הדמוקרטיים והטוטליטריים כאחת. מישל פוקו הצביע על האימים של המשטרים הדמוקרטיים שכלאו משוגעים וכינו אותם "חולי נפש", שטבחו עמים משום שהיו "פרימיטיבים", שכלאו ילדים במה שנקרא בית ספר, מצד אחד; וכן על אימים של משטרים טוטליטריים: כרית המועצות ומעצמות הציר, מצד שני; כעל מניע פסיכולוגי מכונן של המחשבה הפוסטמודרנית. נוראות מלחמת העולם השנייה, האיום במלחמת עולם שלישית גרעינית, וגילויי זוועות המשטר הסובייטי, הביאו את האדם המערבי לפיתוח חשש עמוק מפני תופעות דומות.

המיוחד במשטרים הטוטליטריים המודרניים הוא שהמניע להקמתם היה אידאולוגי: אידאולוגיה קומוניסטית, שהיוותה עיוות של האוטופיה של קרל מרקס (בברית המועצות), אידאולוגיה לאומנית-גזענית קיצונית בגרמניה הנאצית, אידאולוגיה רומנטיציסטית-קיצונית במשטרים הפשיסטיים, ואידאולוגיה פטריוטית-פסאודו-ליברלית במשטרים הדמוקרטיים.

על-פי התאוריה הרווחת, התוצאות הרות האסון של השימוש באידאולוגיה הביאו לכך, שהטראומה ממלחמות העולם התגלגלה לטראומה מאידאולוגיה באופן כללי, ולרתיעה עמוקה מרעיון האמת המוחלטת, המשמשת כבסיס לאמונתנו של האדם. תהליך זה כונה בשם "קץ האידאולוגיה".

תופעה זו הייתה חריפה ביותר, על רקע התמיכה הרבה לה זכתה האידאולוגיה המרקסיסטית, אשר זוהתה עם קידמה ושחרור. התגלגלות המרקסיזם למשטר טוטליטרי דורסני, כנגד שאיפותיהם של רוב תומכי הקומוניזם של אותה התקופה, המחישו את הסכנות שעלולות להתפתח מתוך הליכה אחר אמונה מסוימת. וניסיון להגשימה.

Handwritten notes in the top left corner, including "(כניסה)", "א", "ב", "ג", "ד", "ה", "ו", "ז", "ח", "ט", "י", "יא", "יב", "יג", "יד", "טו", "טז", "יז", "יח", "יט", "כ".

Handwritten notes in the middle left margin, including "קונסטיטואציה", "היסוס", "פילוסופים", "מטאפיזיקה", "לוגוצנטריות", "טקסטים מכוננים", "פוסטמודרניים", "רציונליות", "מדעיות".

ההתנערות מסיפורי העל

אחת מהשלכות המושג "קץ האידאולוגיה" היא התנערות ההוגים הפוסטמודרניים מסיפורי העל. השיח הפוסטמודרני מצביע על כך שהמודרנה ביקשה למצוא הסברים כוללניים לכאוס הסובב אותנו. תפיסה זו הביאה הוגים רבים לייצר תאוריות על או פרדיגמות באמצעותן אפשר להבין את המציאות. הפוסטמודרניסטים דוחים את הניסיון הזה ומביעים חוסר ואמון בסיפורי העל (מטא-נרטיבים) של המודרניסטים. הגישה הפוסטמודרנית רואה את ריבוי הקולות, את הרב-גוניות ואת הסתירות שבמציאות האנושית. בשל כך היא מנסה להימנע מהכפפה אדנותית וכוחנית של תאוריות מסוימות על חברות אחרות, חלשות יותר, באצטלת טענות נוסח קאנט בדבר האנושיות האוניברסלית הכוללת כל אדם באשר הוא אדם. מכאן, הפוסטמודרניזם מוותר על מבט פאן-אנושי ומעדיף פתרון מקומי ויחסי נטול יומרות מסוכנות להצלת העולם.

ההתנערות מהאמת המוחלטת

החשיבה הפוסטמודרנית מתנערת מן האמת המוחלטת. הרעיון הרלטיוויסטי מצוי בהשקפה שהפילוסופיה איננה משקפת דבר הקיים במציאות ושהשפה מייצרת את המציאות ולא להפך (למשל, "משחקי שפה" על פי ליוטאר בהשראת ויטגנשטיין). משמעות האמת היחסית היא שאין כל נקודת שיפוט תקיפה אפריורית, ולכן אין בסיס לאדם לשאוף לכך שהאמת בה הוא מאמין, תהיה תקיפה בצורה כלשהי על אדם אחר. רעיון זה טוען כי על כל אדם למצוא מכלול אמונות התקפות אך ורק לדידו, וכי לא ניתן להשליך כלל מוסרי כלשהו על פרט אחר.

3
קישור העמוד
סוף הקולות

פלורליזם וריבוי קולות

התפתחות רעיון האמת היחסית ליווה את שקיעת האימפריאליזם ואת הכניסה לעידן הפוסט-קולוניאליסטי. עידן זה לווה במאבקי עצמאות רבים, בכל רחבי העולם, והתקוממות כנגד ההגמוניה המערבית הפאטרנליסטית. התפיסה כי האדם הלבן הביא למלחמות שמד דווקא בגלל עליונותו הטכנולוגית והארגונית, בשילוב עם הזדהות עם העמים הכבושים לאור ערכים ליברליים שונים, הביאו לכך שהחשיבה האימפריאליסטית והשימוש בכוח שלה נתפסה כשגויה מיסודה. את השגיאה שבאימפריאליזם, מצא האדם המערבי בכך שהנטייה לשוביניזם מערבי או ארופצנטריות, כלומר - העדפת התרבות של

המערב על פני תרבויות אחרות - נובע מתפיסת-עולם מוטעית. תהליך זה הוביל לרעיון האמת היחסית, כתחליף לרעיון בדבר העליונות המערבית. כך שכערך-על, המקיים את אורח המחשבה הפוסטמודרני, הוצב ערך הסובלנות והפלורליזם, הסובלנות ביטאה את השאיפה של האדם הפוסטמודרני ליצור חברה בה תימנע כל אפשרות של מאבק על בסיס של מימוש האמת היחסית.

קישור העמוד
ז' הסק
הימין של המה
יחסית

דפוס מחשבה זה הוא תאורטי בלבד, שכן בפועל, העימותים בין בני האדם לא חדלו. מה גם שהוא פרדוקסלי משום שהסובלניים, בסופו של דבר, נלחמים בפאנאטים. עם זאת, דפוס מחשבה זה מבטא את קוד המחשבה הכללי של הרוח הפוסטמודרנית.

קישור העמוד